

Osuszanie wilgotnych obszarów w okolicach Częstochowy i skutki tego zjawiska dla ochrony płazów

Płazy są kręgowcami wodno-lądowymi, u których rozród i rozwój larwalny odbywa się w środowisku wodnym. Wykorzystują one w tym celu otwarte i płytkie zbiorniki wodne położone w zasadzie na torfowiskach, rozległych bagnach i w dolinach rzek.

Niestety, w ciągu kilku ostatnich lat obserwować można szybko postępujące kurczenie się wilgotnych obszarów i obniżanie się poziomu wody gruntowej. Zjawisko to występuje m. in. w okolicach Częstochowy. Wzdłuż rzek budowane są groble, na terenach podmokłych kopie się kanały lub prowadzi drenowanie, reguluje się i prostuje bieg rzeki Warty i jej dopływów, a płytkie naturalne zbiorniki wodne zastępuje głębszymi zbiornikami sztucznymi.

Jeszcze do roku 1968 okolice Kucelinki (położonej na wschód od Częstochowy) przedstawiały bardzo różnorodne warunki ekologiczne i krajobrazowe. Spotykano tu łąki, torfowiska i moczary. Te z kolei obfitowały w różnego rodzaju młaki, doły pogliniane okresowo wysychające i trwałe bajora.

Do tych basenów wodnych ze wszystkich stron ściągają płazy na okres godowy. W większych bajorach występowały także różne gatunki ryb, jak: szczupak, lin, karp, karaś, węgorz i piskorz. W sezonie wiosenno-letnim gnieździły się na bagnach bekasiki, kuliki, kokoszki wodne i czajki.

Obecne obszernie mokradło ze zbiornikami wodnymi już nie istnieje. Cały teren przekształcono w ogromny śmietnik miejski, skąd odór gnijących resztek organicznych i piekący dym roznosi się po całej okolicy. Zatruwają one świeże powietrze napływające z borów olsztyńskich do Częstochowy.

W pobliżu tego miasta w kierunku południowym znajdowało się osobliwe torfowisko i wrzosowisko o powierzchni około 4 km². Prawie płaską równinę porastał jeszcze nie tak dawno wrzosiec bagienny, różne gatunki torfowców, borówka bagienna, żurawina błotna, rosiczka okrągłolistna i jaskier

wielki. W środkowej części torfowiska znajdowały się staw i mniejsze zbiorniki wodne, w których występowały dość licznie ryby z rodziny karpiowatych. W okresie wiosennym zbiorniki te były również środowiskiem odpowiednim dla rozrodu płazów ogoniastych i bezogonowych. Występowały tu między innymi przedstawiciele takich gatunków prawnie chronionych, jak traszki: zwyczajna i grzebieniasta, ropuchy: szara, zielona i paskówka oraz kumak nizinny. Rozległe wrzosowisko stwarzało również odpowiednie warunki ekologiczne dla dość licznie występującej jaszczurki żyworódki. Wśród sitowia gnieździły się ptaki biologicznie związane ze środowiskiem wodnym, a na mokradłach — pospolite były ptaki z rzędu siewkowatych.

Obecnie odbywa się drenowanie terenu i budowa magazynów miejskich. Za kilka lat cały obszar torfowiska i wrzosowiska zostanie zagospodarowany i całkowicie osuszony. Znikną nie tylko piękne wrzosowisko i torfowisko z charakterystyczną i bogatą florą i fauną, lecz także i stawy, które służyły dotychczas jako miejsce regeneracji sił fizycznych dla hutników, zajmujących się w wolnych godzinach wędkarstwem.

Drenowanie wspomnianego torfowiska przyczyniło się do osuszenia okolicznych łąk, pól i nieużytków rolnych. Znikły również drobne zbiorniki wodne, będące środowiskiem dla rozrodu wielu gatunków płazów nizinnych.

Między Częstochową i Brzezunami znajduje się obszerna „pustynia”, do niedawna otoczona drobnymi bagienkami i popiaskowymi stałymi i okresowymi zbiornikami wodnymi, w których odbywały się gody przedstawicieli takich gatunków chronionych, jak: rzekotka drzewna, ropuchy paskówka i zielona oraz kumak nizinny. Obecnie niemal wszystkie zbiorniki wyschły, a poziom wody gruntowej opadł o kilka metrów niżej. Ogromny teren między Częstochową, Hutą Starą, Sabiłowem i Wrzosową został prawie całkowicie pozbawiony drobnych zbiorników wodnych niezbędnych dla składania skrzeku przez płazy oraz późniejszego rozwoju ich larw.

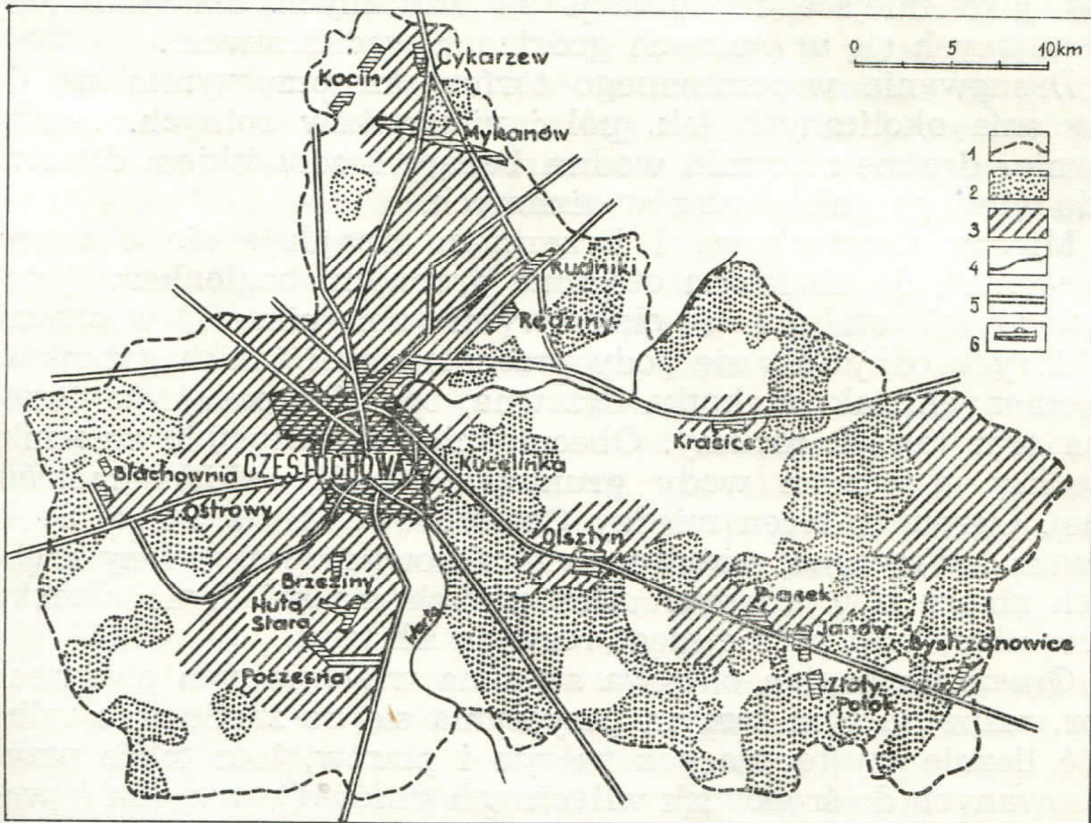
Osuszanie bagien odbywa się i na wielu innych obszarach (por. mapę), a tym samym przyczynia się do zaniku nie tylko dość licznie występujących tu ryb i płazów, lecz także przystosowanych do środowisk wilgotnych gadów (jaszczurka żyworodna, żmija zygzakowata, zaskroniec), ptaków (perkozowate, brodzące, blaszkodziobe, siewkowate) i ssaków (ryjówka aksamitna, rzęsorek rzeczek, piżmak).

Jeżeli się weźmie pod uwagę, że zbocza wzgórz Jurajskich są pozbawione naturalnych zbiorników wodnych, a mokradła na obrzeżach Wyżyny ulegają stopniowemu osuszaniu, to

perspektywy istnienia płazów na tym rozległym obszarze przedstawiają się dość problematycznie.

Do osuszania terenu przyczynia się również rozwijający się przemysł górniczy w okolicach Dzbowia, Nowej Wsi, Konopisk, Osin i innych. Brak tu naturalnych lub sztucznych zbiorników, które mogłyby służyć celom rozrodczym i rozwojowym płazów.

W ostatnich latach powstało kilka sztucznych stawów w okolicy Blachowni i Sokolich Gór, a także w pobliżu niektórych zakładów przemysłowych, jednak nie rozwiązują one omawianego tu problemu, gdyż są za głębokie, pozbawione płytkiej strefy litoralnej i roślinności, do której zwykle płazy przytwierdzają swój skrzek. Poza tym układ termiczny wody w okresie wiosennym jest w nich bardzo niekorzystny zarówno dla godujących osobników — przedstawicieli poszczególnych gatunków płazów, jak i rozwijających się w okresie późniejszym larw.

Schematyczna mapa terenów osuszanych w okolicach Częstochowy. 1 — granica powiatu; 2 — lasy; 3 — tereny osuszane; 4 — rzeki; 5 — szosy; 6 — wsie. — Schematic map of the territories drained in the environs of Częstochowa. 1 — boundary of the district, 2 — woodlands, 3 — territories drained, 4 — rivers, 5 — highroads, 6 — villages

Między wzgórzami Jurajskimi w Złotym Potoku ciągnie się długi łańcuch stawów hodowlanych dla pstrągów. Jest to zespół ponad trzydziestu stawów typu różańcowego, które łączy rzeka Bystrzyca o niskiej temperaturze wody i dość wartkim prądzie. W niektórych stawach o wyższej temperaturze wody odbywają gody przedstawiciele gatunków płazów występujących w okolicznych lasach grądowych (traszki, ropucha szara, ropucha zielona, żaba trawna) i liczne okazy żaby wodnej. Przeprowadza się tu jednak prawie co roku osuszanie stawów celem zwalczania niepożądanych roślin i zwierząt wodnych utrudniających hodowlę pstrąga potokowego. Oczywiście, dno osuszonych stawów staje się masowym grobem dla wszystkich organizmów przystosowanych wyłącznie do życia w środowisku wodnym. Masowo giną również jaja i larwy zwierząt ziemnowodnych.

W związku z ogólnie postępującym procesem likwidacji mokradeł, prowadzącym również do likwidacji środowisk rozrodczych płazów, obserwować można stopniowe przystosowywanie się tych zwierząt do rozrodu w nowych warunkach ekologicznych. W okolicy Częstochowy traszki, kumaki i ropuchy godują nie tylko w mocno zanieczyszczonej wodzie zbiorników zamkniętych, ale również w wodzie bieżącej, która zawiera ścieki huty i innych zakładów przemysłowych Częstochowy. W okolicy Blachowni przedstawiciele grzebieniuszki ziemnej, kumaka nizinnego, ropuchy szarej i ropuchy zielonej odbywają gody w stawach, do których spływają ścieki kanalizacyjne, a w pobliżu Kucelinki — w rowach, przyjmujących ścieki z cuchnącego śmietnika miejskiego. Na obszarach pozbawionych naturalnych zbiorników wodnych płazy rozmnażają się w świeżych rowach lub w popiaskowych i poglinianych dołach. Jednak w jałowych zbiornikach larwy giną masowo z braku pożywienia, a w ściekach kanalizacyjnych na skutek zatrucia znajdującymi się w nich substancjami toksycznymi. U larw występujących w ściekach przemysłowych lub komunalnych obserwuje się dość często różne zniekształcenia ciała i schorzenia narządów zmysłów i skóry, które wcześniej czy później doprowadzą chory organizm do całkowitej zagłady. Z powyższego wynika, że dla normalnie przebiegającego rozrodu płazów i rozwoju ich larw niezbędne są małe, płytkie, nasłonecznione i biologicznie żywe zbiorniki wodne, które jeszcze można spotkać w dolinach naszych rzek, na torfowiskach oraz na różnego typu mokradłach.

Powyższe rozważania chciałbym zakończyć apelem, że dla zachowania fragmentów przyrody pierwotnej, równowagi bio-

logicznej i piękna krajobrazu należałoby przynajmniej niektóre bagniska i torfowiska uchronić przed wysuszeniem i przekształceniem ich wyłącznie w strefę działalności gospodarczej człowieka.

SUMMARY

Drainage of wet areas in the environs of Częstochowa and its effect on the protection of amphibians

The aim of the investigations was to detect the causes of the progressive shrinkage of wet areas and the lowering of ground water level in the district of Częstochowa, and to explain the result of this phenomenon on the breeding and development of amphibians.

It has been established that over extensive areas drainage is carried out, canals are dug, forests cleared, rivers regulated and dammed. In consequence, there disappear slowly the marshes and their water reservoirs together with their characteristic and rich flora and fauna. Protected species of plants and animals are thus exterminated in masses. The water reservoirs which formed the breeding grounds of amphibians dry up. A drastic shrinkage of the ranges of the amphibians is observed and a simultaneous and gradual adaptation of these animals to breeding in much contaminated waters.

To preserve some parts of primeval nature, biological balance, and scenic beauty, certain wetlands and peat-bogs should be safeguarded against drainage and transformation into zones of man's exclusively economic activity.